

Đi tìm tiêu chí của một tác phẩm báo chí hay

● PGS. TS. TRẦN THỊ TRÂM

Với tổng số 83 giải: 5 giải A, 16 giải B, 33 giải C, 29 giải khuyến khích và 8 tặng phẩm; cuộc thi tài của giới báo chí năm 2005 đã thu hút được một số lượng đông đảo các nhà báo ở đủ mọi loại hình, mọi lứa tuổi, mọi thể loại của nhiều trung tâm báo chí từ trung ương đến địa phương. Có tới 539 tác phẩm của 520 tác giả đã tham gia dự thi.

Có thể nói rằng: “Giải báo chí 2005 của Hội Nhà báo Việt Nam là hình ảnh thu nhỏ của toàn cảnh hoạt động báo chí cả nước, đã phản ánh một cách tiêu biểu những kết quả công tác và những đóng góp to lớn của giới báo chí cả nước đối với sự nghiệp cách mạng trong năm qua. Các tác phẩm báo chí đạt giải, nhất là các giải cao đều phản ánh những vấn đề nóng bỏng, trọng tâm, thu hút sự quan tâm của dư luận xã hội rộng rãi”⁽¹⁾.

Đó là “những tác phẩm có tính phát hiện, phản ánh kịp thời và bám sát tình hình đất nước, có tác dụng cổ vũ sự nghiệp đổi mới, đẩy mạnh công nghiệp hóa đất nước, phản ánh trung thực các diễn biến, các sự kiện trong đời sống kinh tế, chính trị, văn hóa, xã hội, quốc phòng, an ninh, đối ngoại trong năm; thể hiện các

đề tài về xây dựng Đảng, phát hiện cổ vũ biểu dương các điển hình tiên tiến, nhân tố mới, gương người tốt việc tốt; phê phán đấu tranh chống quan liêu, tham nhũng, lãng phí và các tệ nạn xã hội khác; đấu tranh phản bác những thế lực thù địch”⁽²⁾.

Và đây chính là những tác phẩm báo chí xuất sắc trong năm 2005. Nghiên cứu chúng trong một hệ thống, ta có thể tìm thấy tiêu chí của một tác phẩm báo chí thành công, từ đó có thể tìm ra lời giải đáp cho câu hỏi muôn thuở vẫn đang đặt ra đối với báo giới: thế nào là một tác phẩm báo chí hay?

1. Có tính phát hiện lớn

Rõ ràng, với báo chí điều tiên quyết luôn nằm ở **tính phát hiện**. Khả năng nhanh nhạy, đi trước để phát hiện vấn đề chính là phẩm chất quan trọng nhất của một ký giả, là chỉ số thể hiện tài năng của người làm báo. Nhưng giá trị của một tác phẩm báo chí không chỉ được đo bằng độ nóng của vấn đề mà cơ bản là ở **tầm vóc của vấn đề** được nhà báo phản ánh trong tác phẩm. Có nghĩa là nội dung không chỉ mang tính thời sự mà phải mang ý nghĩa xã hội to lớn, mang tính nhân văn sâu sắc, có khả năng đánh thức

lương tâm, từ đó tạo ra một sự đồng vọng trong toàn xã hội.

Vì thế mà hầu như tất cả những tác phẩm báo chí được giải cao đều không phải là những bài báo đơn lẻ mà ngược lại, thường là cả một loạt bài do một nhóm tác giả cùng chung sức sáng tạo. Chẳng hạn, giải A của giải báo chí 2005 là 5 tác phẩm của tập thể các tác giả sau đây:

1. Nhóm Thúy Nga, Uyên Ly, Đà Trang, Hằng Chúc Nguyên, Lưu Đình Triều, Thu Hà, Cù Mai Công và tập thể báo Tuổi trẻ - Hội Nhà báo TPHCM với tác phẩm: Loạt bài “Chiến dịch thông tin, tuyên truyền vận động: Mãi mãi tuổi hai mươi của chúng ta”.

(Thuộc Giải tin, bài phản ánh, phỏng vấn, ghi chép).

2. Nhóm tác giả: Lê Phúc Nguyên, Nguyễn Huy Thiêm, Hồ Anh Thắng, Nguyễn Mạnh Hùng, Nguyễn Quang Thống, Hồ Quang Lợi - Liên chi Hội Nhà báo báo Quân đội nhân dân với tác phẩm: Loạt bài “Đảng ta: Đạo đức, trí tuệ, văn minh”

(Thuộc Giải bình luận, chuyên luận, xã luận, bút ký chính luận)

3. Nhóm tác giả: Võ Hương, Võ Hồng Quỳnh, Phúc Huy, Như Hằng, Lê Anh Đù, Minh

Lượn, Đặng Đại, Trần Nguyên, Thu An, Thanh Tuyền, - báo Tuổi trẻ - Hội Nhà báo TPHCM với tác phẩm: Loạt bài “Điện kế, điện tử, tin cậy không?”

(Thuộc Giải phóng sự, phóng sự điều tra, bút ký báo chí)

4. Nhóm tác giả Lê Văn Phúc, Phạm Mạnh Hùng - Ban KTKH&CN - Liên chi Hội Nhà báo Đài Tiếng nói Việt Nam với tác phẩm: Loạt bài “Chương trình phát triển lúa lai ở Việt Nam - những điều bất ổn”.

(Thuộc Giải phát thanh)

5. Nhóm tác giả: Phạm Trần Uy, Phạm Văn Thành, Lương Minh Đức, Lưu Hoàng Tuấn, Phạm Tuấn Bình - Ban Thời sự Đài Truyền hình Việt Nam - Liên chi Hội Nhà báo Đài Truyền hình Việt Nam với tác phẩm: “Sắp xếp lại các nông trường quốc doanh”.

(Thuộc Giải báo hình)

Đường như đã thành một quy luật: tất cả các tác phẩm kinh điển của làng báo trước cách mạng như: *Lục si, Com thấy com có, Cạm bẫy người, Kỹ nghệ lấy Tây* (Vũ Trọng Phụng), *Việc làng, Vụ án cái đình* (Ngô Tất Tố), *Hà Nội lắm than* (Trọng Lang), *Thanh niên truy lạc* (Nguyễn Đình Lạp)... hay gần đây là một loạt bài của Minh Chuyên viết về *Di họa chiến tranh*... đều là các tác phẩm của các ký giả đã có khả năng đi trước để phát hiện những vấn đề bức xúc của cuộc sống. Dĩ nhiên những vấn đề ấy phải là những vấn đề trọng tâm, được cấu trúc bằng nhiều bài, tập hợp thành một tác phẩm có dung lượng lớn, được đăng tải liên tiếp thành một vệt trên cùng một tờ báo. Những

bài báo xoay quanh một chủ đề, được đăng liên tiếp tạo thành một tác phẩm báo chí có quy mô lớn và hoàn chỉnh, thường luôn gây được ấn tượng đối với bạn đọc, đó là cơ sở để làm nên một tên tuổi trong làng báo. Nhưng sự hấp dẫn và sức sống của một tác phẩm báo chí lại được quyết định bởi *khả năng thể hiện vấn đề* của tác giả tức là phụ thuộc vào *tính chuyên nghiệp của ngòi bút và chiều sâu văn hóa mà trực tiếp là những hiểu biết về văn chương của người làm báo*.

Nên không phải vô cớ mà hầu như những tác phẩm báo chí vượt qua được số phận của một bài báo thường thuộc thể loại phóng sự hoặc tùy bút, những thể loại đã thu hút được rất nhiều tinh hoa của văn học. Sức mạnh của văn chương đã làm cho những con số cụ thể như biết nói, mang những giá trị cộng hưởng của cấp số nhân, nhờ thế mà có khả năng đáp ứng yêu cầu của thời đại...

Năm 2005 là năm có nhiều sự kiện lịch sử trọng đại, là một năm có ý nghĩa rất to lớn đối với sự nghiệp xây dựng và phát triển đất nước. Đây là năm chúng ta kết thúc kế hoạch 5 năm, đồng thời tổng kết 20 năm thực hiện đường lối đổi mới của Đảng, chuẩn bị tiến tới Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ X. Đây cũng là năm dân tộc Việt Nam có nhiều ngày kỷ niệm lớn: Kỷ niệm 75 năm thành lập Đảng, 60 năm cách mạng tháng Tám và thành lập nước, 115 năm ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh, 30 năm giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước...

Như những chiếc ra đa thính nhạy, với tính chuyên nghiệp cao, những người làm báo giỏi, tác giả

của các bài báo được giải lần này đều đã phản ánh rất kịp thời, đi rất đúng và rất trúng những vấn đề mà lịch sử đang đặt ra cho toàn xã hội, giải quyết tốt những nhiệm vụ mà cuộc sống đang đặt ra đối với với ngành báo chí...

Để tuyên truyền cho Đại hội Đảng X và chào mừng 75 năm ngày thành lập Đảng, 115 năm ngày sinh của vị lãnh tụ kính yêu là loạt bài bình luận về Đảng. Đó là cụm bài được rút tit rất tinh từ một câu thơ của Bác: “Đảng ta: đạo đức, trí tuệ, văn minh” (Nhóm tác giả báo Quân đội nhân dân), là: “Những dấu ấn của Bác Hồ ở Becton” (Lưu Vinh, giải KK) và “Xây dựng Đảng, đấu tranh với những quan điểm sai trái để bảo vệ Đảng” (Trần Duy Hương, Trần Duy, giải B). Viết về thành lập nước và giải phóng miền Nam có những bài hết sức ấn tượng: “Chiến dịch thông tin tuyên truyền, vận động: Mãi mãi tuổi hai mươi của chúng ta” (Giải A) và “Cuộc hành quân tiếp lửa truyền thống “Vang mãi khúc quân hành” (Giải B). Để động viên những tấm gương người tốt việc tốt và nhân các điển hình tiên tiến có loạt bài: “Vàng tôi là người nhiễm HIV” (Giải B), “Người nông dân 10.000 lần chạm mặt tử thần” (Giải C). Góp phần quan trọng vào nhiệm vụ chống tiêu cực có loạt bài của Hội Nhà báo TPHCM về những vụ án động trời: “Vấn đề điện kế, điện tử” (Giải A) và về vấn đề tham nhũng đất đai rất lớn đang thu hút sự quan tâm của đông đảo công chúng: “Những trò phù phép của “vua” địa chính quận Gò Vấp” (Giải B), “Vụ án tiêu

cực đất đai ở Phú Quốc” (Giải C). Về thiên tai địch họa có Công tác phòng chống cơn bão số 7, Cát Thịnh – cơn lũ quét tử thần... Về công cuộc dựng xây đất nước có các bài: “Sắp xếp lại nông - lâm trường quốc doanh” của Đài Truyền hình Việt Nam (Giải A), loạt bài về “Chương trình lúa lai ở Việt Nam của Đài tiếng nói Việt Nam” (Giải A). Những vấn đề văn hoá nổi cộm là: Loạt bài “Di sản văn hóa vật thể và phi vật thể của dân tộc Việt Nam, báo Hà Nội mới” (giải B), Về văn hóa công chiêng (giải C), Về dự án xây khách sạn trên đồi Vọng Cảnh ở Huế (Giải C). Về vấn đề tôn giáo có chùm bài: “Tự do tôn giáo ở Việt Nam” của Thông tấn xã Việt Nam (Giải B), về phòng chống những tệ nạn xã hội có: “Xâm nhập thế giới “lác”, của Hội Nhà báo TPHCM... Và nhiều vấn đề bức xúc khác như: vấn đề người nhiễm HIV, vấn đề giáo dục và sách giáo khoa, vấn đề môi trường, vấn đề đời sống người nông dân sau khi chuyển nhượng đất...

Như vậy: tất cả những vấn đề nóng nhất, lớn nhất, quan trọng nhất của đất nước đều đã được các tác giả các tác phẩm báo chí được giải năm 2005 quan tâm phản ánh với những phát hiện kịp thời và mới mẻ.

2. Có cách thể hiện vấn đề chuyên nghiệp: trung thực và hấp dẫn.

Khó nhất với người làm báo là phát hiện vấn đề, nhưng khâu thể hiện lại là khâu quyết định sự thành công của mỗi tác phẩm. Vì vậy cần phải đặc biệt lưu tâm đến khâu thể hiện sao cho đạt hiệu quả tối ưu. Thao tác này rất cần kỹ

năng nghề nghiệp. Tinh chuyên nghiệp càng cao thì khả năng thành công càng lớn. Và tất nhiên “Mọi sự thành công đều có nguyên nhân là kiến thức” (Horace).

Khác với văn học, báo chí là vấn đề tốc độ. Tốc độ là quan trọng nhưng hấp dẫn lại có tính chất quyết định. Cái hay của báo chí là ở tính thời sự, ở cách trình bày chân xác, trung thực các sự kiện, ở những số liệu cụ thể, ở những định hướng mang tính chiến lược, song một bài báo hay không hẳn do được viết bằng thứ văn thông tấn khô cứng mà trái lại rất cần có sự trong sáng của nghệ thuật ngôn từ, sự sâu sắc trong ý tưởng.

Vì vậy, việc kết hợp ưu thế của cả hai loại hình: báo chí và văn học sẽ giúp cho nhà báo tăng cường được bút lực và bút hồn. Theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, ở nước ta viết báo không chỉ phản ánh đúng mà còn cần phải phản ánh hay. Hay đồng nghĩa với hấp dẫn. Hấp dẫn bởi bút pháp, hấp dẫn bởi ngôn từ, hấp dẫn bởi có nhiều chất văn, một thứ văn của báo. Khai thác, vận dụng thế mạnh của văn học để tạo ra một thứ báo chí thời @, làm cho báo chí loại bỏ được lối văn chương công nghiệp khuôn mẫu để đến được với thứ văn của báo đầy cá tính, mang đậm hồn Việt, làm cho báo chí không chỉ đơn thuần là nhiệm vụ chuyển tải thông tin mà còn mang mục đích kép: là bồi dưỡng mỹ cảm cho bạn đọc là một trong những phương thức mà các nhà báo được giải năm 2005 đặc biệt quan tâm.

Theo TS. Trần Đăng Tuấn, Phó tổng giám đốc Đài truyền hình Việt Nam: “Khi người ta

yêu thích và đọc, văn chương sẽ ngấm vào người. Nó để lại dấu ấn trong cách nhìn sự vật, cách nhìn công việc: từ viết đến nói đến cách làm các công việc trong lĩnh vực nghe nhìn (trả lời phỏng vấn ngày 09.11.2006).

Văn có thể để dấu ấn trong cách lựa chọn vấn đề, cách đặt tit, cách viết sa pô, cách giải quyết hay kết thúc một vấn đề của người làm báo... Ánh sáng thông tuệ của trái tim, quy luật của nghệ thuật và cái đẹp sẽ làm cho những bài báo thêm sang trọng và hấp dẫn. Trong những bài báo được giải, chất liệu văn học được sử dụng khá nhiều và tương đối đặc địa. Có nhiều hình thức tiếp nhận. Có thể viện dẫn nguyên vẹn hay có những sáng tạo mới trên cơ sở những kiến thức văn chương có sẵn.

Tri thức văn học có thể dưới dạng những ngôn từ rất giàu hình ảnh khi đặt tên tác phẩm:

- Mãi mãi tuổi hai mươi, Cuộc hành quân tiếp lửa truyền thống “vang mãi khúc quân hành”, Khát vọng xanh, Người nông dân 10.000 lần chạm mặt với tử thần, Đêm lũ quét kinh hoàng...

Có khi là vận dụng một câu thơ hay một câu ca dao tục ngữ:

- Cái giá của sự nhẹ dạ cả tin.

Hay một phép tu từ quen thuộc: Điện kế, điện tử tin cậy không?, Tên cuộc chiến? hay xuyên tạc sự thật?

Theo thống kê sơ bộ của chúng tôi ở những bài báo xuất sắc năm 2005 có 28 trường hợp dẫn thơ văn (Trường Sơn Đông, Trường Sơn Tây - Phạm Tiến Duật, Đường chúng ta đi - Nguyễn Trung Thành, Cây tre - Thép Mới, thơ Trần Vàng Sao,

thơ Bằng Việt, Trường Phức, Lưu Quang Vũ, bài thơ “Đêm trắng” của Nguyễn Văn Thạc, thơ Hồ Chí Minh, thơ Tố Hữu (bài Bác ơi, Tấm ảnh, Hoan hô chiến sỹ Điện Biên), thơ Nguyễn Du (Kiều, Long thành cầm giả ca), nhiều bài thơ của các chiến sỹ và hàng trăm câu văn giàu hình ảnh...

Đứng đầu những bài báo được giải 2005 là tác phẩm làm rung động trái tim bao công chúng, đã gây ra hội chứng ít thấy trong văn hóa đọc đương đại, đã chuyển lửa tới đông đảo bề bạn năm châu, đã có sức mạnh cổ vũ động viên thanh niên Việt Nam không được quên lịch sử, hãy sống xứng đáng với các thế hệ cha anh... chính là loạt bài:

Mãi mãi tuổi hai mươi. Tác phẩm báo hay này được hình thành chủ yếu là do lắp ghép những đoạn trích từ nhật ký của hai người anh hùng ở tuổi hai mươi - Nguyễn Văn Thạc và Đặng Thùy Trâm - cùng những bức thư đầy ngưỡng mộ của người cựu chiến binh Mỹ trên chiến trường Quảng Ngãi năm nào. Chúng có sức lay động lớn bởi đó là người thật việc thật, đó là di bút của những tâm hồn trong trẻo mà có lửa của những chàng trai cô gái Hà Nội có kiến văn sâu rộng. Những đoạn nhật ký được viết từ trái tim của chàng trai đạt giải nhất văn miền Bắc đã góp phần không nhỏ vào thành công của tác phẩm báo chí này. Tác giả bài báo viết rất ít, chỉ là vài đoạn ngắn, mỗi đoạn chừng 3, 4 câu nhưng nhờ tấm mình trong bầu khí quyển thiêng liêng nên mỗi câu họ viết cũng thật giàu hình ảnh, ngắn gọn mà âm

áp chất văn chương. Chất văn đã làm thăng hoa những sự thật của lịch sử, đã thổi hồn vào những sự kiện chân xác, giúp nhóm nhà báo trẻ phát hiện thấy vẻ đẹp lãng mạn, hào hùng của một “thời hoa đỏ”, đã quyết tâm khổ công tìm kiếm, ráp nối để những tấm lòng đến với được những tấm lòng.

Hiệu quả thẩm mỹ mà tri thức văn học mang lại cho những bài báo được giải 2005 là rất lớn.

Bài viết về Đảng của nhóm phóng viên báo Quân đội nhân dân đã trở nên sống động và cuốn hút bạn đọc khi các anh đã khéo léo vận dụng câu thơ của Bác để viết sa pô cho tác phẩm của mình:

Đảng ta là đạo đức là văn minh

Là kháng chiến thắng lợi là hòa bình ấm no

(Hồ Chí Minh)

Câu thơ Người đọc trong lễ kỷ niệm 30 năm thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam, đã được đưa vào một cách đặc địa, thêm một lần nữa khẳng định những phẩm chất cao đẹp của Đảng, tạo nên cho bạn đọc niềm tin vững chắc về Đảng quang vinh, lòng yêu kính và nhớ ơn Bác Hồ vĩ đại.

Bài **Một dòng họ giữ lửa ca trù đất Thăng Long**, lại được nhóm tác giả mở đầu bằng một câu thơ hay vào bậc nhất của cụ Nguyễn Tiên Điền:

Tiếng khoan như gió thoảng ngoài

Tiếng mau sầm sập như trời đổ mưa

Những câu Kiều da diết như gọi về hồn nước, làm cho bài báo thấm đẫm tính dân tộc, dễ dàng đưa độc giả nước ngoài đến với đất nước Việt Nam hòa bình và

con người Việt Nam thân thiện....

Nguồn cội văn chương đã làm cho những tác phẩm: “Mãi mãi tuổi hai mươi”, Cuộc hành quân tiếp lửa truyền thống “Vang mãi khúc quân hành”... thêm giàu chất nhân văn. Bức thông điệp từ trái tim đến với những trái tim ấy đã vượt qua biên giới đến với bạn bè năm châu, giúp mọi người cùng nối vòng tay lớn vì “Giọt nước mắt trên mặt bạn cũng giống như giọt nước mắt trên mặt tôi”⁽¹⁾, hình như nó đã góp phần không nhỏ vào việc xóa bỏ hoàn toàn “cấm vận” tinh thần trong trái tim bạn đọc xa gần, khép lại quá khứ mở ra một thời kỳ mới của quan hệ Việt - Mỹ...

Rõ ràng các bài báo được giải 2005 là những bài báo phản ánh những vấn đề nóng, mang ý nghĩa xã hội to lớn. Cũng là những bài báo kết hợp nhuần nhuyễn cả hai ưu thế của văn chương và báo chí nên mọi tin tức không chỉ được phản ánh một cách chân thực, chính xác theo cách thể hiện của báo chí mà còn được trình bày hấp dẫn của nghệ thuật ngôn từ. Văn chương đã làm cho mỗi nhà báo thêm bút lực còn mỗi bài báo thêm bút hồn. Nhờ thổi hồn vào câu chữ mà những bài báo có thể phát huy hơn nữa sức mạnh to lớn trong tuyên truyền□

1. Nguyễn Khoa Điểm, Bài phát biểu tại lễ trao giải thưởng Báo chí toàn quốc năm 2005 của Hội Nhà Báo Việt Nam, in trong *Các tác phẩm đạt giải báo chí toàn quốc 2005*, Hội Nhà báo Việt Nam, 2006, tr.8.

2. Đinh Thế Huỳnh, *Báo cáo tổng kết Giải báo chí Toàn quốc năm 2005*, Sđd, tr.15

3. Nhóm tác giả Thúy Nga, Uyên Ly, Đà Trang..., *Nhật ký Anne Frank của Việt Nam*, trong loạt bài “Mãi mãi tuổi hai mươi” Sđd, tr.100.